

Kunstonderwijs Next

Agenda 2016 – 2020

Vereniging Hogescholen

KUNSTONDERWIJS NEXT Agenda 2016 – 2020

Inhoud

Gezamenlijke ambities hbo kunstonderwijs in het kort 5

- 1 Onderscheiden, verbinden, vernieuwen - advies commissie Dijkgraaf 7
- 2 Kenmerkend kunstonderwijs - schets van het veld 9
- 3 Resultaten Sectorplan 2012-2016 23
- 4 Een nieuwe fase 27
- 5 Ambities 2016-2020 31
- 6 Slotopmerkingen 49

Bijlagen

Bijlage 1: Profileringen hogescholen 52

Bijlage 2 De organisatie van het hbo kunstonderwijs 57

Bijlage 3 Verantwoording van de werkwijze 58

Gezamenlijke ambities hbo kunstonderwijs in het kort

Nieuwe agenda KUO NEXT 2016-2020

Het kunstonderwijs presenteert de nieuwe agenda KUO NEXT 2016-2020 voor de volgende vier studie jaren. Na de afgelopen vier jaar met succes het gezamenlijke sectorplan te hebben uitgevoerd, intensiveren de hogescholen de komende vier jaar hun onderlinge samenwerking.

Kwaliteit en innovatie

De hogescholen blijven samenwerken aan de kwaliteit van het onderwijs en spelen daarbij in op vragen uit de samenleving en innovatiebehoeften in het werkveld. Verbinding met de omgeving vormt de leidraad in de nieuwe agenda KUO NEXT 2016-2020. Het kunstonderwijs profileert zich nadrukkelijk als partner van organisaties in het kunsten- en cultuurveld, het onderwijs, de creatieve industrie en andere sectoren.

De agenda is gezamenlijk opgesteld door de opleidingen in afstemming met externe partners en hun agenda's: Kunsten '92, Federatie Cultuur, Fonds Cultuur Participatie en Jeugdcultuurfonds en organisaties uit de creatieve industrie.

Het kunstonderwijs in 2020 is

Open voor divers talent

en maximaal toegankelijk voor een hoogwaardige en diverse instroom van studenten.

Flexibel

vanwege zijn variëteit in opleidingsroutes in het kunstvak op school en online, voltijd en deeltijd.

Een lab voor research & development

met een stevige basis voor een derde cyclus praktijkgericht onderzoek.

Internationaal geïmponeerd

en tegelijk verbonden met de landelijke en regionale agenda's.

WIJ HERBEN
DE LIEFDE
WE HOUDEN
VAN HET
LEVEN

Creatieve en ondernemende sector

De kunstsector binnen het hoger beroepsonderwijs beslaat opleidingen in design, beeldende kunst, muziek, dans, theater, film, bouwkunst en circus. Het is een gezichtsbepalende sector met culturele, sociale en economische impact. Een maatschappij zonder de kunsten is ondenkbaar.

Met nog geen 20.000 studenten biedt het hoger kunstonderwijs onderdak aan 4% van het totaal aantal studenten in het hbo.

De hogescholen met kunstopleidingen hebben vier jaar geleden met elkaar afspraken gemaakt in het Sectorplan hbo kunstonderwijs 'Focus op Toptalent'. De hogescholen nemen bij bepaalde bacheloropleidingen minder studenten aan en tegelijk investeren zij in de kwaliteit van het onderwijs en versterken zij de onderlinge samenwerking onder andere op het terrein van onderzoek in en voor de kunsten, in en voor de samenleving. De sector KUO presenteert nu in vervolg op het Sectorplan de agenda voor de komende jaren: KUO NEXT 2016-2020.

— 1

Onderscheiden, verbinden, vernieuwen – advies commissie Dijkgraaf

‘Het hbo kunstonderwijs bezit een belangrijke sleutel voor de toekomst van Nederland. Kunst en cultuur, ontwerp, media en de creatieve industrie zijn voor een groot deel gezichtsbepalend in de samenleving. In een snel kleiner wordende wereld moet het kunstonderwijs excellente opleidingen verder uitbouwen en toptalent uit de hele wereld aantrekken en weer exporteren.’ Aldus Robbert Dijkgraaf in het adviesrapport uit 2010 *Onderscheiden, verbinden, vernieuwen*¹. De commissie Dijkgraaf gaf hiermee antwoord op de vraag van het hbo kunstonderwijs over aanbevelingen voor de toekomst. Het rapport ademde een positieve toon. Binnen het hoger onderwijs neemt het kunstonderwijs een speciale positie in. Het heeft grote internationale uitstraling met exponenten van wereldformaat en afgestudeerden zijn zeer ondernemend. De commissie Dijkgraaf zag daarnaast een brede taak voor het kunstonderwijs in de culturele vorming in alle soorten onderwijs, van basisschool tot leven lang leren.

Sectorplan 2012-2016

Intussen is het kunstonderwijs zes jaar verder en er is met succes samengewerkt om de sector en de afzonderlijke instellingen te versterken en beter te profileren. Op het vlak van ‘onderscheiden’ en ‘vernieuwen’ zijn stappen gezet door het sectorplan Kunstonderwijs 2012-2016 waarin afspraken staan over kwaliteit, kwantiteit en innovatie.

KUO Next agenda 2016-2020

De KUO Next agenda is het vervolg op het sectorplan en beschrijft de ambities voor de komende vier jaar. In deze periode ligt het accent vooral op verbinden al wordt ook op onderscheiden en vernieuwen verder gewerkt. De sector heeft laten zien zichzelf te kunnen reguleren en gaat ook in de volgende fase van innovatie gezamenlijk optrekken. De sector doet dit in nauwe samenwerking met diverse andere partijen in de samenleving².

1 *Onderscheiden, verbinden, vernieuwen, de toekomst van het kunstonderwijs. Advies van de commissie-Dijkgraaf voor een sectorplan kunstonderwijs, mei 2010.*

2 *Brief Ruimte voor talent in het cultuurbeleid, brief van minister Bussemaker aan de Tweede Kamer, 29 augustus 2014.*

In een tijd waarin de cultuursector sterk onder druk staat en tegelijkertijd de roep om scheppende en toegepaste kunst, betekenisgeving en reflectie steeds sterker wordt, heeft het kunstonderwijs een grote rol. Dijkgraafs constatering is nog steeds actueel. Minister Bussemaker noemde het ondersteunen van talent een investering in de toekomst van cultuur en de toekomst van de samenleving. Daar herkent de sector zich in. De positie van het kunstonderwijs in het (internationale) culturele veld, de cultuureducatie, de creatieve industrie en daarbuiten, onderstreept de maatschappelijke relevantie.

Leeswijzer

In dit document vindt u uiteraard de agenda voor 2016-2020. In hoofdstuk 4 en 5 wordt uitgebreid ingegaan op de plannen voor de komende periode. In hoofdstuk 3 worden de resultaten beschreven van de afgelopen periode, 2012-2016. Hoe de sector tot haar keuzes in de KUO Next agenda is gekomen, wordt verhelderd met een schets van het huidige veld in hoofdstuk 2.

2

Kenmerkend kunstonderwijs – schets van het veld

Inzicht in het huidige veld maakt het u gemakkelijk om te begrijpen hoe de sector tot haar keuzes is gekomen in de KUO Next agenda. Daarom in het kort de belangrijkste kenmerken van de sector.

Divers en hoogwaardig

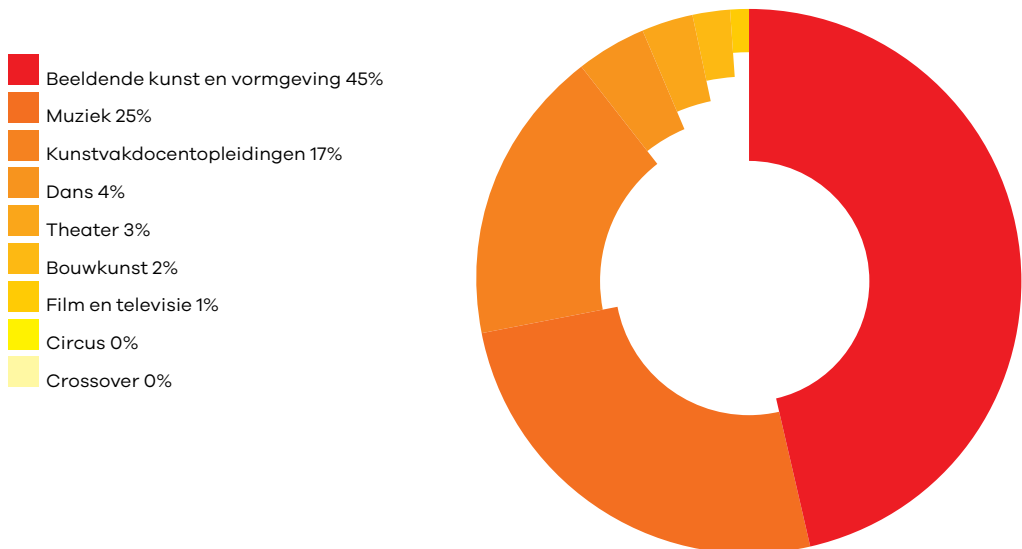
Het hbo kunstonderwijs heeft een rijk aanbod van bachelor- en master-opleidingen in beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek, theater, circus, film, bouwkunst en kunstvakdocenten (zie figuur 1).

Kenmerkend voor het onderwijs is een nieuwsgierige en kritische benadering van de werkelijkheid in combinatie met persoonlijke eigenheid, ambacht, onderzoek en ondernemerschap. Zowel de Nederlandse opleidingen voor uitvoerende kunstvakken als die voor kunstvakdocenten hebben grote internationale uitstraling met exponenten van wereldformaat³.

Figuur 1

Hbo kunstonderwijs per discipline

Aandeel inschrijvingen bachelor en master (1-cijfer-HO 2015)

3 Onderscheiden, verbinden, vernieuwen. Advies van de commissie-Dijkgraaf voor een sectorplan kunstonderwijs, mei 2010

Het kunstonderwijs heeft een bijzondere positie in het hoger onderwijs. De sector is sterk maatschappelijk en internationaal georiënteerd. Er is in Nederland nauwelijks een pendant in het wetenschappelijk onderwijs: wie op hoger onderwijsniveau in de kunsten wil studeren, gaat naar één van de hogescholen met kunstonderwijs. Maar de interesse voor elkaar groeit. Verschillende hogescholen hebben nauwe samenwerkingsrelaties met universiteiten. Zeker bij promoties in het kunstonderwijs zijn de relaties er al wat langer. Recenter zijn de programma's voor een double degree.

Selectief

De belangstelling van jonge mensen om een kunstopleiding in het hbo te volgen is zeer groot. De opleidingen selecteren streng. Gemiddeld één op de vijf kandidaten (22%) stroomt na selectie het kunstvakonderwijs in op bachelorniveau (inclusief de docentopleidingen). In sommige disciplines zoals theater is de selectie veel strenger: hier stroomt ongeveer één op de vijftien kandidaten (6%) daadwerkelijk in. Deze strenge selectie houdt de kwaliteit hoog en reguleert de instroom in de opleidingen. Studenten in het kunstonderwijs staan bekend om hun grote motivatie, hetgeen ook blijkt uit het feit dat het aantal uitvallers en studiewisselaars in het kunstonderwijs het laagst is van alle hbo-sectoren⁴.

De sector kunstonderwijs kiest ervoor hoogwaardig, selectief en klein te blijven. De sector beslaat 4% van het HBO bacheloronderwijs (figuur 2) en is in de laatste tien jaar niet gegroeid. De hogescholen monitoren jaarlijks de cijfers van de instroom in het totale kunstonderwijs.

4 *Feiten en cijfers, Afgestudeerden en uitvallers in het hoger beroepsonderwijs*, mei 2015, factsheet website Vereniging Hogescholen.

Figuur 2

Aandeel inschrijvingen bacheloropleidingen

Per sector in het hbo (1-cijfer-HO 2015)

Waardevol voor de samenleving

Kunst - autonoom en toegepast - geeft mensen inspiratie, schoonheid, reflectie, gemak en vermaak en draagt bij aan betekenisgeving en samenzijn. Een leven zonder muziek, theater, beeldende kunst, vormgeving, dans, circus, bouwkunst en film is niet voorstelbaar. Tegelijk kan kunst creativiteit, interactie, cohesie en vernieuwing teweeg brengen.

De uitdaging van deze tijd is om balans te houden tussen de aandacht voor intrinsieke waarde van en verdieping in de kunsten enerzijds en de rijkdom aan toepassingen ervan anderzijds. Kunsten '92 bracht onlangs de Cultuuragenda uit: *Cultuur werkt voor Nederland. Cultuuragenda voor morgen en overmorgen*. Daarin wordt vastgesteld dat voor toekomstige generaties creativiteit en kennis van elkaars culturen van cruciaal belang zijn. Tegelijkertijd wordt de culturele infrastructuur brozer. Het kunstonderwijs herkent zich in de agenda van Kunsten '92 die is opgesteld vanuit de overtuiging dat kunst, cultuur en erfgoed van onschatbare waarde zijn voor de samenleving en alle aandacht verdienen.

Ik zie, ik zie

– een co-creatie tussen kunstonderwijs en zorginstelling

Het onderzoeksproject Ik zie, ik zie is een co-creatie tussen zorginstelling ZINN, Kenniscentrum Kunst & Samenleving, Academie Minerva en Hanzehogeschool Groningen. In dit project onderzoeken beeldend kunstenaar en Minerva-docent Herman van Hoogdalem en lector dr. Anke Coumans van het Kenniscentrum samen met studenten wat het voor de kunstenaar betekent om de dementerende medemens te portretteren.

Anke Coumans, lector Image in Context: 'Het onbevooroordeeld kijken en openstaan voor wat er gebeurt, is een houding die naasten leren van een persoon met dementie. Ook is het een attitude die eigen is aan de kunstenaar. Dit project verbreedt de beroepsmogelijkheden van beeldend kunstenaars'.

Door contact te maken, de ander in de ogen te kijken en goed te luisteren is het de studenten gelukt de bewoners zo te portretteren dat de 'eigen' persoon weer zichtbaar werd.

Internationaal netwerktheater voor jonge professionals

The Academy of Performing Arts Maastricht is initiator and leader of the Platform of European Theatre Academies (PLETA), which has recently received a grant from the European Union, through the Creative Europe programme. The platform consists of eight partners (Maastricht, Oslo, Helsinki, Riga, Warsaw, München, Salzburg, Brussels). The first project of the platform – performed at the IT's Festival in Amsterdam – was about refugees, one of the most important topics which our society is currently confronted with. The structure of the theatre presentation was based on the journey of Homerus' Odyssee. Starting point is longing to go to a place that has a future and the obstacles that raise on the way. Refugees leave their country indeed, looking for help, safety and a new start. They come here because of an idea: the idea of Europe.

Wendbaar

Inspelend op een hybride, divers én veranderend werkveld worden studenten in hun opleiding voorbereid om hun vak in verschillende rollen uit te voeren: als scheppend of uitvoerend kunstenaar, docent, ondernemer etc., individueel of in een team en in een gemengde beroepspraktijk. Onderzoek en reflectie maken deel uit van onderwijs en praktijk.

Trainingsprogramma voor musici – onderzoek dementie en muziek

Uit onderzoek van het lectoraat Life Long Learning in Music van de Hanzehogeschool Groningen blijkt dat muziek bijdraagt aan de kwaliteit van leven van mensen met dementie. Naar aanleiding van dit onderzoek is in samenwerking met ziekenhuizen, verzorgingshuizen en zorgverzekeraars een innovatief trainingsprogramma ontwikkeld voor musici. Dit programma is onderdeel van de studieroute New Audiences and Innovative Practice in de Master of Music van het Prins Claus Conservatorium.

Studenten leren tijdens hun opleiding te experimenteren met interdisciplinaire samenwerking. De wisselwerking met collega's uit andere disciplines leidt tot nieuwe vormen. Er worden daarnaast steeds meer crossovers gemaakt tussen de kunsten en andere domeinen zoals de zorg en biotechnologie. Ook in de kunstvakdocentenopleidingen worden studenten voorbereid op vakoverstijgend samenwerken met collega's uit andere kunst disciplines en uit andere vakgebieden zoals de talen en wiskunde.

De Heimwee Express – interdisciplinaire samenwerking

Negen studenten van HKU Theater, HKU Utrechts Conservatorium en HKU Muziek en Technologie doen voor hun derdejaars module een interdisciplinair project in opdracht van het verzorgingshuis Vecht en IJssel. De studenten verdiepen zich acht weken lang in de belevingswereld van de bewoners en werken samen met de sociaal geriater van het verzorgingshuis. Resultaat is een aantal installaties, waaronder een 'Heimwee Express' – beelden vanuit het perspectief van een treinmachinist – , aai- en hoorbare kunst en een herinneringskoffer met diverse materialen en muziek. De installaties dragen bij aan het welzijn van de bewoners. Twee installaties blijven door particuliere financiering structureel behouden.

Innovatief

Door openbare presentaties en samenwerking met lokale, regionale partijen en publieken, zijn de opleidingen goed zichtbaar en betekenisvol aanwezig in de samenleving. Vernieuwingen in het veld zie je terug in het onderwijs en andersom draagt het onderwijs zichtbaar bij aan de vernieuwing van het werkveld.

Door de toenemende verscheidenheid en versnippering van het veld zijn onderwijs en beroepspraktijk steeds minder van elkaar te onderscheiden, in de zin van dat het ene opleidt tot het andere. Eerder kun je spreken van een doorlopende 'community'. Tijdens hun opleiding raken studenten hier vanzelf mee bekend en worden zij toegerust om vanuit een eigen profiel waarde toe te voegen.

Er is niet alleen vernieuwing binnen de kunstdisciplines maar ook in de wisselwerking tussen disciplines en in de verbinding met andere sectoren. Creatieve technologie, cultureel en sociaal ondernemerschap en onderzoek spelen een belangrijke rol. Zo is het kunstonderwijs partner bij de stedelijke en regionale ontwikkeling doordat, het verbonden is met verschillende instellingen in de stad en regio.

Beweging in het opleidingsaanbod in het kunstonderwijs is vanzelfsprekend en nodig om de innovatieve kracht en de relatie tot het dynamische werkveld te behouden. Daarom worden waar nodig nieuwe masteropleidingen en specifieke bacheloropleidingen ontwikkeld, in de meeste gevallen binnen de al bestaande opleidingen.

Peerreview kunstvakdocenten

– voorbeeld voor andere lerarenopleidingen

Als onderdeel van '10voordeleraar' evalueren de kunstvakdocentenopleidingen de eindcompetenties met peerreviews onder de docenten. De succesvolle ervaring van de kunstvakdocentenopleidingen wordt inmiddels gebruikt bij andere lerarenopleidingen.

Zie <https://www.10voordeleraar.nl/nieuws>

Excellent en internationaal

Op de wereldwijde onderwijsmarkt staat het Nederlandse kunstonderwijs in hoog aanzien. Het excellente onderwijs heeft een grote aantrekkingskracht op docenten en studenten uit het buitenland. Afgestudeerden vinden werk op een arbeidsmarkt die geen landsgrenzen kent. Het streven naar excellentie is in deze sector vanzelfsprekend. Voor het hoogste niveau in de kunsten bestaan geen vaste normen, ze zijn afhankelijk van waardesystemen die steeds in beweging zijn.

De Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie, de organisatie die de kwaliteit in het hoger onderwijs waarborgt, heeft afgelopen jaar tien opleidingen in het hbo het oordeel excellent gegeven: dit waren alle kunstopleidingen⁵.

Music Publishers

– unieke mix van internationalisering en samenwerking met de beroepspraktijk

Conservatorium Haarlem, onderdeel van Hogeschool Inholland, organiseert een *international writers camp*. Delegaties studenten uit heel Europa verblijven in Haarlem, waar zij samen met studenten van Conservatorium Haarlem werken aan opdrachten van internationaal actieve Music Publishers. Bijvoorbeeld voor een nieuwe song voor een gerenommeerde (inter)nationale artiest of voor reclame- of filmmuziek. Begeleiding vindt plaats door songwriters en producers uit binnen- en buitenland. Diverse studenten hebben via dit project contractaanbiedingen van Music Publishers ontvangen.

Onderzoekend en experimenterend

Typisch voor het kunstonderwijs is dat het creërend vermogen en de kritische reflectie op de werkelijkheid het vertrekpunt van de studie zijn. Studenten leren vanuit verschillende en anders dan de gebruikelijke perspectieven te kijken. Ze leren iets nieuws te scheppen. Ze leren om prestaties te leveren met een eigen signatuur en om met creatieve bijdragen te komen.

5 NVAO, oordelen tot en met juni 2015.

Studenten uit de verschillende kunstdisciplines zijn thuis in hun eigen en andermans creatieve maakprocessen. Ze leren door onderzoeken, experimenteren, ontwikkelen, samenwerken, oefenen, fouten maken, reflecteren en ondernemen. Hun onderzoek mag persoonlijk zijn en tegelijk speelt teamwerk een grote rol. Steeds vaker werken studenten in een setting waarin een combinatie nodig is van kennis van menselijk gedrag en technologie en inzicht in sociale, culturele en economische waarden.

Onderzoek en experiment zijn dus inherent aan het kunstonderwijs. In het hbo loopt het kunstonderwijs voorop in de ontwikkeling van masteropleidingen en promotietrajecten. De lectoraten, in combinatie met de masters en promoties, zijn de motor van de onderzoeksactiviteiten.

Nieuwe muzieksoftware – met natuurlijk toon en ritme

Een componist (master student) en twee muziektechnologen bij de HKU ontwerpen samen nieuwe muzieksoftware waarmee je muzieksamples een natuurlijke toon en ritme kunt geven. Inmiddels wordt de software ook ingezet in een aantal text-to-speech toepassingen waardoor een computerstem verandert in een volstrekt menselijk klinkende *voice over*. Het internationale wetenschapstijdschrift *New Scientist* wijdde een artikel aan deze uitvinding.

www.hku.nl/OnderzoeksprogrammaMuziekontwerp/KlinkendePleinen

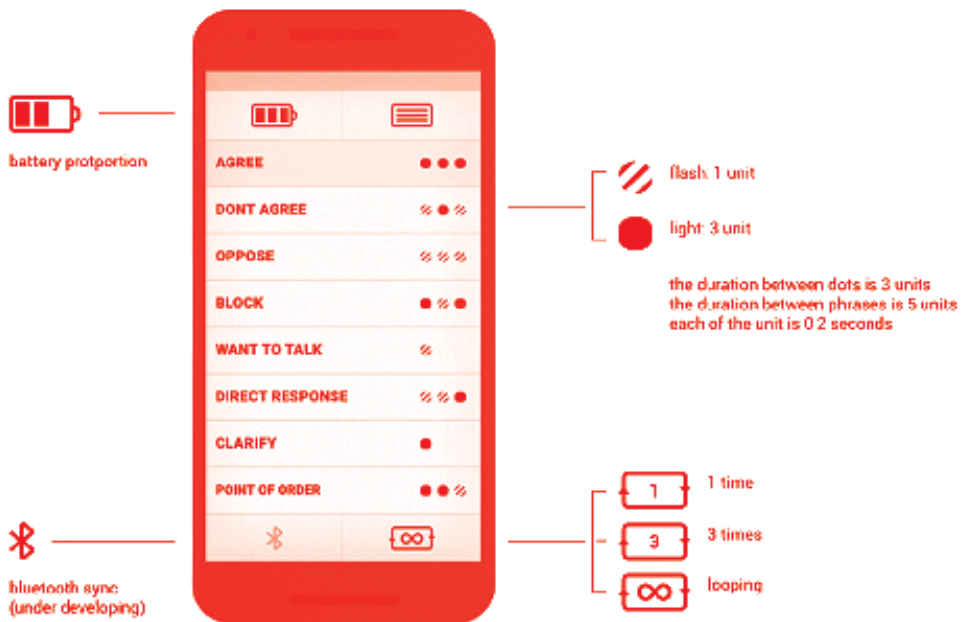
De activiteiten van Centres of Expertise verbinden hogescholen met het maatschappelijk veld en het bedrijfsleven. Dat werpt zichtbaar vruchten af. Daarnaast hebben hogescholen hun eigen expertisecentra, bijvoorbeeld voor mode, educatie en ondernemerschap, die steeds meer landelijke uitstraling krijgen.

App op de smartphone

– samen in een individuele maatschappij

Het Sandberg Instituut, de masteropleiding van de Gerrit Rietveld Academie, heeft naast de reguliere programma's op het gebied van beeldende kunst en vormgeving negen tijdelijke programma's ontwikkeld, waarbij studenten in samenwerking met externe partners onderzoek doen dat culmineert in een mastergraad. Een van de programma's was Designing Democracy. Hierin werd de rol onderzocht die design kan spelen in het creëren van toekomstige democratische processen en mogelijkheden voor collectiviteit in een geïndividualiseerde samenleving. Student Long Wu (China, 1989) ontwikkelde een app die het mogelijk maakt om meningen te delen met Morsecodes door de zaklantaarnfunctie van een smartphone.

Zie www.tarrywoo.com/FLAME

Ondernemend

Ondernemerschap is net als creërend vermogen een onderdeel in alle kunstopleidingen. Daarbij komt dat de meeste docenten in het kunst- onderwijs een gemengde beroepspraktijk hebben: zij hebben hun eigen kunstpraktijk en zijn docent, waardoor studenten vanzelf een 'ondernemers- dna' meekrijgen.

Het beroepsbeeld van een vaste baan gold en geldt steeds meer voor slechts een kleine groep studenten. Karakteristiek voor de praktijken van afgestudeerden zijn de kleine kernen met nieuwe flexibele organisatie- en financieringsvormen; start-ups worden vaak al tijdens de opleiding gevormd. Overigens zien we deze trend in heel Europa.

De hybride beroepspraktijk van kunstenaars

Uit onderzoek naar de artistieke praktijk van beeldend kunstenaars bleek dat 86% van hen een autonome beeldende praktijk combineert met toegepaste activiteiten, zoals vormgeving, doceren, kunstopdrachten, illustratie, etc. Het percentage van de actieve kunstenaars dat nog voldoet aan het klassieke beeld van de atelierkunstenaar met een puur autonome praktijk is niet groter dan 15% van de groep afgestudeerde beeldend kunstenaars. Rapport *De hybride kunstenaar*, Expertisecentrum Kunst en Vormgeving, AKV|St. Joost (Avans Hogeschool), 2012.

Art Business Centre en onderwijs

Binnen ArtEZ is het Art Business Centre het centrum voor ondernemerschap, dat de verbinding maakt tussen de hogeschool, het werkveld en het bedrijfsleven. Het centrum ontwikkelt onderwijsprogramma's en voert deze samen met de opleidingen uit, heeft een businessportal, een startersdesk en is verantwoordelijk voor de valorisatieprojecten in de regio.

Ondernemerschaponderwijs

Elke opleiding heeft een opleidingsspecifieke leerlijn rond ondernemerschap ontwikkeld, aangepast aan de eisen van het beroepenveld. Binnen de leerlijnen worden inhoudelijke programma's (bijvoorbeeld workshop personal branding) en projecten aangeboden. Voorbeelden van projecten zijn:

- **Collectie Arnhem**, waarbij de hele klas voor een half jaar een modebedrijf is. Het bedrijf ontwerpt een collectie, laat deze produceren, showt en zet deze uit bij verkooppunten.
- **Dansplein**, een agency voor dansopdrachten (uitvoerend en educatief), door dansstudenten zelf opgezet en gerund.
- **De Nieuwe Hanze Unie**, die vragen van het bedrijfsleven uitzet bij studenten en verder coördineert.

Het kunstonderwijs heeft een relatie met het culturele veld en met de creatieve industrie, d.w.z. de kunsten, inclusief de podiumkunsten, media en entertainment en de creatieve zakelijke dienstverlening. Het Topteam Creatieve Industrie beschrijft in zijn advies *Creatieve industrie in topvorm* dat veel creatieve bedrijven opereren in risicovolle en snel veranderende omgevingen. Het vereiste aanpassingsvermogen maakt dat de creatieve industrie sterk wordt gedomineerd door zzp'ers, start-ups en mkb'ers.

Degenen die zijn afgestudeerd in het kunstonderwijs organiseren hun (team) werk zo dat ze met hun omgeving mee kunnen bewegen. Zij hebben geleerd hun toegevoegde waarde voor de samenleving te formuleren en te verdiepen en zij hebben een ondernemende attitude ontwikkeld die hen in staat stelt zich aan te passen aan snel veranderende omstandigheden.

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid van afgestudeerden in het kunstonderwijs is relatief goed: 81% van de afgestudeerden heeft binnen drie maanden na afstuderen werk gevonden bij een hbo-gemiddelde van 80% (zie figuur 3).

De werkloosheid anderhalf jaar na afstuderen is 7%, hetgeen betekent dat de studenten uit het kunstonderwijs positievere vooruitzichten hebben dan die gemiddeld in het wo en een aantal andere hbo-sectoren⁶. Wel varieert de inkomenspositie van afgestudeerden. In sommige disciplines wordt zeer goed verdiend en in andere veel minder.

In onderwijs en werkveld wordt steeds meer gesproken over de artistieke, culturele, sociale en economische waarden van de kunsten. Minister Bussemaker gaf mei 2016 aan dat de verantwoordelijkheid voor evenwicht op gebied van bedrijfsvoering, flexibiliteit en een goede arbeidsmarktpositie primair ligt bij werkgevers, werknemers, opdrachtgevers en zzp'ers zelf. Zij riep de partners in de culturele en creatieve sector op om een gezamenlijke arbeidsmarktagenda op te stellen⁷.

Ook Kunsten '92 benadrukt het belang van goed werkgeverschap en opdrachtgeverschap en noemt de verbetering van wet- en regelgeving urgent. Onderzoek naar richtlijnen voor honoraria voor kunstenaars zoals

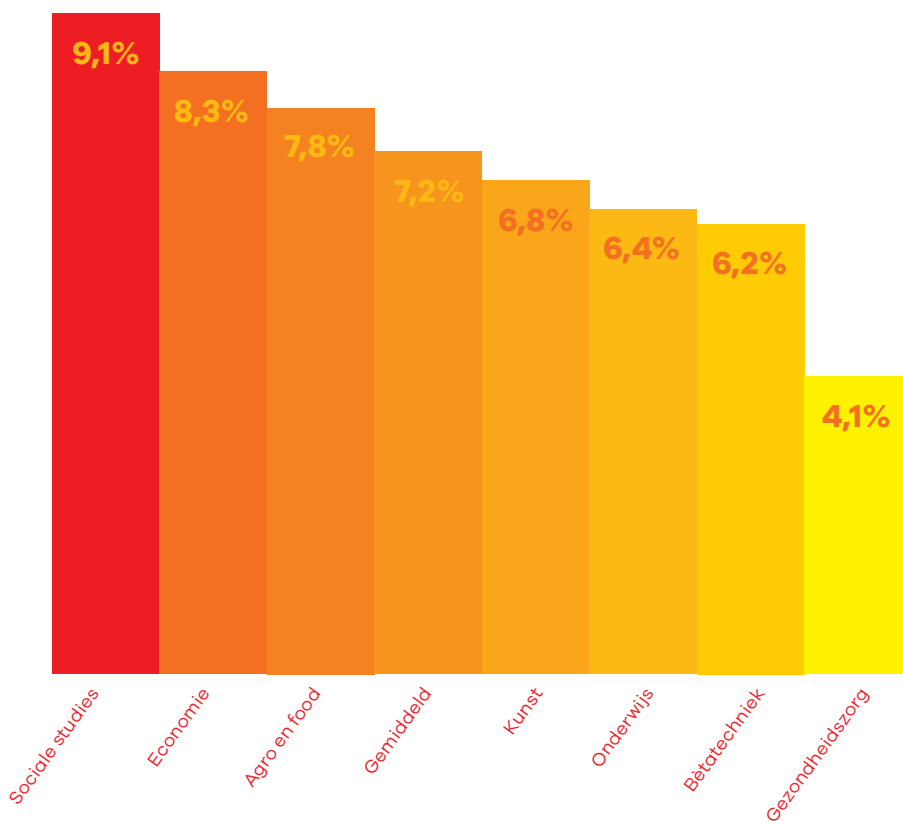
6 *Hbo-monitor 2013, 2014: De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hbo*, juni 2014, april 2015.

7 *Beleidsreactie verkenning arbeidsmarkt cultuur en advies versterking arbeidsmarktpositie kunstenaars*, 31 mei 2016, Tweede Kamer.

uitgevoerd door Beeldende Kunst Nederland (BKNL) biedt handvatten, evenals de ontwikkeling van een Fair Practice⁸. Het kunstonderwijs onderschrijft dit belang en gaat hierin met Kunsten '92 samen optrekken. Met de Federatie Cultuur wordt gesproken over de aansluiting van het hbo kunstonderwijs op de arbeidsmarkt en de duurzame inzetbaarheid van mensen.

Figuur 3

**werkloosheid hbo circa anderhalf jaar na afstuderen
per sector (HBO-Monitor 2014)**

8 *Cultuur werkt voor Nederland, Cultuuragenda voor morgen en overmorgen, Kunsten '92, juni 2016.*

Startup Accelerator

ArtEZ, de Hogeschool Arnhem en Nijmegen en de Radbouduniversiteit hebben samen een startup accelerator ontwikkeld. Het doel is om jonge ondernemers met een schaalbaar, ambitieus plan uit te dagen met de nieuwste inzichten op het terrein van innovatie-, opschalings- en productieprocessen. 'Bovendien willen we starters met kennisintensieve en/of innovatieve bedrijven bij elkaar brengen om hen te laten leren van elkaars ontwikkeling', aldus ArtEZ.

De carrière van een student op de Rockacademie

Student Cyril Marijnissen deed in de module Artist & Repertoire van de Rockacademie van Fontys Hogescholen onderzoek naar zijn toekomstig werkveld en naar zijn eigen muzikale identiteit. Hij volgde de vakken Media en Entertainmentrecht en Contractanalyse waarin het exploitatiemodel van de industrie wordt behandeld. Na de modules Concertorganisatie en Management liep hij stage bij B2 Music dat het management en de boekingen verzorgt van Alain Clark. Hier bleek hij zich goed te ontwikkelen, zowel als boeker en organisator, maar ook als repertoire- en stijladviseur voor andere artiesten.

Na zijn studie werd hij A&R manager bij Sony en hij ontwikkelde de online campagne voor Jett Rebel en was betrokken bij de totstandkoming van zijn album en live act. Cyril is nu zelfstandig brand manager; hij adviseert, schrijft muziek en teksten in co-writes en produceert samen met andere musici en professionals.

Resultaten Sectorplan 2012-2016

In de afgelopen vier studiejaren hebben de hogescholen met kunstonderwijs nauw samengewerkt en afspraken gemaakt over de kwantiteit en kwaliteit van de sector. Het Sectorplan kunstonderwijs, een programma van vier jaar, is in het studiejaar 2015-2016 afgerond en door het ministerie van OCW geaccordeerd. Het heeft de gewenste resultaten opgeleverd. De stappen van de sector zijn jaarlijks beschreven in de voortgangsrapportages aan de minister.

Minder studenten

Vanaf studiejaar 2011-2012 zijn de hogescholen begonnen het aantal studenten te verminderen op basis van afspraken die zij met elkaar en met de minister maakten. Er zijn 1383 minder studenten aangenomen bij specifieke studierichtingen met een beperkter arbeidsmarktperspectief, met name bij de disciplines autonome beeldende kunst en muziek.

Investing in kwaliteit

Door de reductie van het aantal studenten kwamen er financiële middelen vrij. Die zijn, conform afspraken met het ministerie, geïnvesteerd in de kwaliteit en innovatie van een aantal voortrajecten, bacheloropleidingen, masteropleidingen en onderzoek.

Daarnaast is het palet aan masteropleidingen uitgebreid. Dit is per kunstdiscipline onderling afgestemd. Hierdoor sluit het Nederlandse kunstonderwijs niet alleen in kwaliteit maar ook in de opbouw van zijn onderwijsportefeuille beter aan bij het internationale kunstonderwijs.

Afstemming met het werkveld

Zoals hierboven gezegd is het kunstonderwijs traditioneel sterk verbonden met de beroepspraktijk en is er sprake van een toenemende wisselwerking tussen de kunstopleidingen en hun directe omgeving, waaronder bedrijven en publiek.

Daarbovenop heeft de sector de afgelopen paar jaar geïnvesteerd in de afstemming met het (landelijke) werkveld en de beroepsorganisaties en vakverenigingen. Zo is er twee maal een Dag van de Dialoog met de beroepspraktijk georganiseerd. Vertegenwoordigers uit alle disciplines in het kunstonderwijs gingen in gesprek met partners en stakeholders uit het culturele veld, de creatieve industrie, onderwijs, kennisinstituten, overheid, fondsen, en werkgeversorganisaties.

Beroeps- en opleidingsprofielen

De kaders van het hoger beroepsonderwijs worden gevormd door de beroeps- en opleidingsprofielen die door opleidingen en werkveld gezamenlijk worden opgesteld. De afgelopen periode zijn alle beroepsprofielen weer onder de loep genomen en worden de opleidingsprofielen op basis daarvan geactualiseerd. Dit proces is nog gaande en heeft de opleidingsnetwerken van elke kunstdiscipline verder geprofessionaliseerd. De competentie ondernemerschap krijgt extra aandacht. In de eerste voortgangsrapportage is een serie best practices over ondernemerschap opgenomen.

In de discipline beeldende kunst en vormgeving zijn de beroeps- en opleidingsprofielen inmiddels volledig geactualiseerd. Het gesprek tussen onderwijs en stakeholders heeft hierdoor een nieuwe dimensie gekregen. Er is een community ontstaan waarin gezamenlijk wordt opgetrokken, ondanks dat het culturele veld versnipperd is. De betrokken hogescholen hebben het voornemen om de masters onder te brengen in één nieuwe croho-registratie.

Ook de kunstvakdocentenopleidingen zijn volop bezig met hun beroeps- en opleidingsprofielen. Zij dragen sterk bij aan visievorming, kennis en praktijken in het brede binnen- en buitenschoolse werkveld zoals bij scholen, kunstencentra, culturele instellingen als musea en theaters, community arts en zelfstandige initiatieven.

Samen met het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) hebben zij de contacten met het werkveld aangehaald en buigen zij zich over specifieke opleidingsvragen uit het veld.

Voortdurende dialoog tussen schoolleiders, docenten en kunstvakdocentenopleidingen heeft geleid tot een nieuw beroepsprofiel. Hierin is het hele binnen- en buitenschoolse werkveld voor de kunstvakdocentenopleidingen beschreven met speciale aandacht voor de bovenbouw van het voortgezet

onderwijs. Bij de kunstvakdocentenopleidingen worden nu de opleidingsprofielen voor de bachelor- en masteropleidingen geactualiseerd, waarbij ook voor de kennisbasis plaats is ingeruimd. In het kader van 10voordeleraar zijn de kunstvakdocentenopleidingen bovendien begonnen met peerreviews.

Talentontwikkeling

De hogescholen hebben met elkaar de agenda Talentontwikkeling opgeleverd. Conform de actielijnen is informatie verzameld over de voortrajecten van het kunstonderwijs en hebben de hogescholen twee maal een Dag van de Talentontwikkeling georganiseerd. Daar hebben zij onderling en met het werkveld kennis gedeeld over begeleiding van (top)talent voor, tijdens en na de opleidingen. Bij sommige opleidingsnetwerken zijn werkgroepen en portefeuilles Talent in het leven geroepen.

Speciale aandacht ging uit naar de instroom van jong talent. Iedere hogeschool heeft daarvan de aansprekende voorbeelden getoond in de tweede voortgangsrapportage aan de minister. Het behoud van een hoogwaardige instroom van studenten is immers van groot belang voor de kwaliteit van het kunstonderwijs.

In 2016 zijn in een werkbijeenkomst met het werkveld afspraken gemaakt om de instroom van studenten met verschillende achtergronden te bevorderen.

Onderzoek

Het kunstonderwijs is een sector waar onderzoek het vertrekpunt is van alle activiteit. Daarnaast is er het praktijkgerichte onderzoek bij lectoraten, centra en de opleidingen zelf. In het Sectorplan spraken de hogescholen met elkaar af op dit vlak de krachten te bundelen. Deze ambitie hebben zij opgepakt door het Platform Onderzoek KUO NL in te stellen en de volgende actiepunten op de agenda te zetten:

- minder versnippering in het praktijkgerichte onderzoek;
- meer onderlinge samenwerking;
- bevordering van een systematische en extern gelegitimeerde aanpak (onder andere in het traject van de Nationale Wetenschapsagenda);
- aanpak van ‘witte vlekken’ in de creatieve sector;
- bevordering van een volwaardige derde cyclus voor het kunstonderwijs.

Het thema onderzoek stond centraal in de derde voortgangsrapportage. Op 6 oktober 2016, de dag waarop ook deze Toekomstagenda wordt gepresenteerd, organiseert het kunstonderwijs een symposium kunst- onderwijs en onderzoek waarbij het praktijkgerichte onderzoek in de kunsten centraal staat.

Een nieuwe fase

In de volgende periode van vier jaar gaat het kunstonderwijs door met de ingezette koers van onderscheiden en vernieuwen en verbinden. De samenwerking tussen de kunsthogescholen wordt voortgezet en in wisselwerking met partners uit cultuur, onderwijs, creatieve industrie en overheid bouwt de sector verder aan hoogwaardig kunstonderwijs.

Beelden bij de partners

Ter voorbereiding op deze agenda 2016-2020 is de partners uit het werkveld gevraagd hun beeld van de sector te beschrijven. Er kwamen termen naar voren als 'research & development benadering', 'creatieve krachtcentrale' vanwege de dynamiek en 'octopus' vanwege de veelheid aan verbindingen van het kunstonderwijs met de omgeving. Ook het vanzelfsprekende internationale karakter werd als onderscheidend genoemd. Partners constateerden dat zij het kunstonderwijs de afgelopen vier jaar hechter en sterker hadden zien worden.

Veel aandacht voor relaties

Speciale aandacht gaat in de komende vier jaar uit naar verbinden. Het gaat om de relaties: met het culturele veld, het onderwijs, de creatieve industrie en verder. Die relaties variëren in doel, vorm en schaal: praktisch en bestuurlijk, met personen en instanties, in stad of regio, landelijk of internationaal. Ze verbinden disciplines en hogescholen met elkaar en met diverse sectoren en partijen in het veld. **De verhouding van het kunstonderwijs tot de samenleving is de basis van de profilering en positionering van de kunsthogescholen gezamenlijk en ieder afzonderlijk. In zijn relaties toont het kunstonderwijs zijn maatschappelijke relevantie.**

'Meer dan ooit is de mondiale samenleving in beweging. Demografische en geopolitieke factoren, technologische vernieuwingen en duurzaamheidsvraagstukken zullen blijvend aandacht vragen.

Het kunstonderwijs wil zich in die problematiek zichtbaar positioneren. Kunst, in al haar disciplines, behoedt schoonheid en verwondering voor verval en aanranding; kunst is een kritische vriend voor allen; kunst wijst op onvermoede alternatieven en onverwachte oplossingsrichtingen voor hardnekkige vraagstukken' Citaat bijeenkomst kuo next, 5 februari 2016

'Het kunstonderwijs is specialist in verbeelding en zingever in de samenleving door vorm te geven aan maatschappelijke vragen'

Citaat uit mini-conferentie kuo next 22 april 2016

Verdieping door samenwerken

Maar verbinding met buiten is alleen mogelijk als er ook fundamentele aandacht is voor **verdieping**. Je kunt immers niet voeden zonder op te laden en te vernieuwen. Anders raak je uitgeput.

Verdieping ontstaat door blijvende aandacht voor experiment en onderzoek, binnen de eigen hogeschool en in verbinding met andere hogescholen, universiteiten en partners in het veld. Deze verdieping leidt tot nieuwe kennis en praktijken met een onverminderde aandacht voor ambacht en makerschap.

Maatschappij-kritisch

– IF WE SPEAK

In het project IF WE SPEAK van Ilja Kramer en Francien van Cappelle – AVANSIAKV St. Joost – komen grafisch en ruimtelijk ontwerp samen in een indrukwekkende maatschappij-kritische installatie in de openbare ruimte. IF WE SPEAK is een installatie bestaand uit 188 uitspraken. De teksten uit de media zijn afkomstig van mensen die aanwezig waren bij een aanslag, van vluchtelingen, politici, enzovoort.

Bron foto's: Ilja Kramer en Francien van Cappelle

Onderwijsvernieuwing

Die nieuwe kennis en praktijken vragen soms wel om ander onderwijs, dus bij verdere verdieping in het kennisgebied hoort automatisch vernieuwing van het onderwijs. Differentiatie per student, (interdisciplinair) projectonderwijs, labs en internationale stages zie je al veel in het kunstonderwijs. Maar deze tijd biedt meer mogelijkheden voor onderwijsvernieuwing met de inzet van technologie, online leren en samenwerking met aanbieders van informele leertrajecten. Studenten kunnen daardoor hun studie meer in tijd spreiden en bovendien is de studie niet meer zo gebonden aan één plaats. Ook hiervoor zijn weer goede relaties nodig en zo is de cirkel weer rond.

Onderzoeksprogramma Beoordelen in kunstvakken

Beoordeling is onontkoombaar in het onderwijs: het laat zien wat het onderwijs met leerlingen of studenten wil bereiken en heeft bereikt. Maar het wat en het hoe van beoordelen blijft lastig, in het bijzonder voor docenten in kunstvakken. Het lectoraat Kunst- en cultuureducatie, lector Folkert Haanstra, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, heeft daarom een onderzoeksprogramma 'Beoordelen in kunstvakken' in het leven geroepen.

Concrete resultaten:

- De publicatie *Beoordelen in de kunstvakken: instrumenten en onderzoek* bundelt negen onderzoeken op het gebied van muziek, dans, theater en beeldende kunst die verricht zijn door leden van de kenniskring (docenten AHK), alumni van de Master Kunsteducatie en twee onderzoekers van de UvA. Zie www.ahk.nl/lectoraten/beoordelen-in-kunstvakken-instrumenten-en-onderzoek.
- Beoordelingsinstrumenten zoals Theater Rubrics dat gebruikt wordt in dramalessen in het voortgezet onderwijs. Het instrument is ontwikkeld door drie dramadocenten bij het lectoraat Kunst- en cultuureducatie van de AHK. Zie www.theaterrubrics.nl.

Reframing

Het kunstonderwijs brengt zo niet alleen verdieping en vernieuwing in zijn eigen veld, maar ook daarbuiten. Afgestudeerden zijn specialisten in creativiteit, kritische reflectie, en in een andere manier van kijken: een belangrijke toegevoegde waarde die in de samenleving hoog in het vaandel staat.

Tegelijkertijd valt de culturele infrastructuur uit elkaar en heeft men nog steeds achterhaalde beelden van de beroepspraktijk van kunstenaars. Daarom is er ook behoefte aan reframing van de sector zodat de toepassingen en werkvelden in en buiten het kunstendomein beter in beeld komen en zo ook de mogelijkheden die een kunstopleiding biedt.

'Het gaat in de kunst allang niet meer alleen om het Rijksmuseum of het Concertgebouw; de kunst heeft zich verspreid tot in de haarvaten van onze samenleving. Er zijn zoveel manieren om kunst te maken. Het moet in onze bloedsomloop komen te zitten en moet minder lineair naar een beroep leiden. Steeds meer mensen springen in het diepe; die ondernemerszin was altijd al onderdeel van de kunst. Je hebt bij uitstek een onderzoekende geest nodig. De klassieke instellingen staan onder druk. Vroeger lieten we ze met rust, maar die ruimte krimpt steeds meer. Er blijft minder klassieke kunst over, maar tegelijkertijd opent zich een enorm ander terrein. Kunstenaars werken samen met scholen, met de zorg of met technici. Dat is enorm spannend en vraagt om een andere blik. Kunstenaars komen van hun zolderkamer af, net als in de wetenschap is gebeurd. De reikwijdte van de kunsten groeit.'

Citaat interview Robbert Dijkgraaf, uitgave Dutch Professionals powered by hbo, Annette Lubbers & Ester Bakker, 2015.

5

Ambities 2016-2020

Zoals u in hoofdstuk 4 heeft kunnen lezen, zal het kunstonderwijs in de komende vier jaar behalve aan onderscheiden, vernieuwen en verbinden ook aandacht besteden aan fundamentele verdieping. Verbinding vormt de basis van de agenda: het hbo kunstonderwijs blijft samenwerken, onderling en met de lokale, regionale en internationale partners. De dialoog tussen het kunstonderwijs en zijn partners geeft richting aan de volgende thema's voor 2016-2020.

Het kunstonderwijs in 2020 is:

- A Open voor divers talent** het kunstonderwijs in 2020 is maximaal toegankelijk voor een hoogwaardige en diverse instroom van studenten;
- B Flexibel** het kunstonderwijs in 2020 is flexibel en biedt professionele opleidingsmogelijkheden in het kunstvak op school en online, voltijd en deeltijd en in diverse rollen;
- C Een lab voor research & development** het kunstonderwijs in 2020 is een erkende plaats voor research & development met een stevige basis voor een derde cyclus;
- D Internationaal** het kunstonderwijs in 2020 heeft zijn sterke internationale positie verder uitgebouwd en verbonden met regionale en landelijke agenda's.

A Open voor divers talent

Het kunstonderwijs in 2020 is maximaal toegankelijk voor een hoogwaardige en diverse instroom van studenten.

'Talent naar een geschikte opleiding brengen is maatwerk'

Citaat uit mini-conferentie kuo next 22 april 2016

De urgentie van talentontwikkeling wordt heel duidelijk bij toelatingsselecties voor de hogescholen. De kwaliteit van kandidaten afkomstig uit de EER of niet-EER is soms hoger dan die van Nederlandse kandidaten. Dit houdt verband met de waarde die in andere landen aan kunst en cultuur wordt gehecht, aan de plaats van de kunsten in het voortgezet onderwijs en aan stevige één- of tweejarige voorttrajecten.

le
ye
len
uns'
PRV
020
Iaxi
legi
k v
b i c
e i e
s e
o

Brede voedingsbodem

De sector wil meer ruimte maken voor de ontwikkeling van het creatieve en artistieke vermogen van kinderen en jongeren. Een brede basis voor kunstonderwijs op jonge leeftijd is nodig voor het laten ontkiemen, herkennen en verder ontwikkelen van talent. Zowel kunsteducatie in het primair en voortgezet onderwijs en het hbo als kunsteducatie in het buitenschoolse veld draagt daaraan bij.

Docenten en scouts met hun artistieke en didactische competenties spelen in die talentketen een cruciale rol. Niet alleen door hun grote persoonlijke inzet, maar ook door de onderlinge samenwerking. Talentontwikkeling in de kunsten wordt wel vergeleken met talentontwikkeling in de sport waar de relaties tussen recreatiesport en topsport van groot belang zijn. Talentontwikkeling in kunst en sport zoeken elkaar tegenwoordig meer op, onder andere op het vlak van onderzoek.

Het hbo kunstonderwijs maakt zich sterk voor de hele keten en pleit voor een brede voedingsbodem voor talent. De sector wil zich vooral richten op het primair en voortgezet onderwijs. Via het Strategisch Beraad Kunstonderwijs draagt de sector bij aan een reactie op het advies Onderwijs 2032 over een toekomstgericht onderwijs voor het primair en voortgezet onderwijs. In beleid en praktijk zoekt de sector samenwerking met partijen op alle niveaus in het kunstonderwijs en ook met de pabo's. Het initiatief Méér Muziek in de Klas waar de conservatoria bij betrokken zijn, is hier een goed voorbeeld van.

Diversiteit

Een tweede aandachtspunt is dat kandidaten de route naar selectie in het hbo kunstonderwijs kunnen vinden. Sommige talenten kennen de route; ze worden gescout of doorverwezen vanuit school, talentklas, vooropleiding, informeel talenttraject of bijvoorbeeld de Kunstbende. Maar andere talenten en hun begeleiders weten niet welke opleiding past en kennen de routes en toelatingseisen van het kunstonderwijs niet. Andersom blijkt dat het kunstonderwijs niet altijd het aankomend talent weet te vinden dat zich buiten het eigen netwerk beweegt.

Nederlandse studenten met diverse culturele achtergronden en studenten met minder vermogende of laag opgeleide ouders zijn relatief ondervertegenwoordigd in het kunstonderwijs. De sector zet daarom in op een bredere deelname van deze studenten. Bij het in ontvangst nemen van het advies van de Raad voor Cultuur voor de basisinfrastructuur 2017-2020 noemde minister

Bussemaker het belang van culturele diversiteit en de noodzaak van de Code Culturele Diversiteit.

Het kunstonderwijs onderschrijft dit belang. Gelijke kansen zijn in de eerste plaats belangrijk voor de jongeren zelf en hun toekomstperspectief.

Tegelijkertijd is er een duidelijk verband met de toegankelijkheid van kunst voor nieuwe publieken en de kwaliteit van onderwijs. Vakinhoud, didactiek en canon zijn niet gebaat bij eenzijdigheid en gebrek aan perspectieven.

Toegankelijkheid

Hogescholen met kunstonderwijs willen toegankelijk zijn voor iedereen met de vereiste kwaliteit en ambitie. Van docenten in deze tijd vraagt dit een cultureel open blik op de competenties van aankomende talenten.

Het kunstonderwijs heeft de ambitie de formele en informele routes van talentontwikkeling verder te versterken en transparant te maken. De Agenda Talentontwikkeling van het Sectorplan (2012-2016) wordt voortgezet. Dit gebeurt in lijn met het Fonds voor Cultuurparticipatie dat in zijn beleidsplan 2017 – 2020 aangeeft de uitwisseling en verbindingen tussen de sector amateurkunst en het kunstvakonderwijs te willen versterken. 'Het kunstonderwijs bezit een belangrijke sleutel voor de toekomst van Nederland' schreef Dijkgraaf in mei 2010. Dit geldt zeker voor het thema diversiteit.

Om de brug tussen de diverse partijen in de talentketen te versterken en de toegang naar het kunstonderwijs te vergemakkelijken gaat het kunstonderwijs samen met het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Jeugdcultuurfonds talenten scouten en begeleiden naar een passend aanbod in het hbo kunstonderwijs. Hiertoe wordt tijdelijk een beurzenstelsel in het leven geroepen.

Op deze manier willen zij jongeren bekend maken met het hbo kunstonderwijs en de dialoog versterken tussen het kunstvakonderwijs en de sector amateurkunst en cultuureducatie.

Acties

Het kunstonderwijs zet gezamenlijk in op de volgende acties:

- De transparantie, regionale spreiding en toegankelijkheid van de voortrajecten in alle disciplines en de crossovers verbeteren;

9 De Code culturele diversiteit is een praktisch instrument voor leden van besturen, raden van toezicht, directies en medewerkers van publiek gefinancierde culturele instellingen, www.codeculturelediversiteit.com

- De samenwerking versterken met het kunst- en cultuuronderwijs in het primair en voortgezet onderwijs en MBO en met de formele en informele buitenschoolse aanbieders, zodat er een goede doorstroom komt;
- Studenten van kunstvakdocentenopleidingen leren scouten van talentvolle jongeren in het (voortgezet) onderwijs en het buitenschoolse veld, met oog voor diversiteit;
- Deelname aan het debat over en de uitwerking van Onderwijs 2032 via het Strategisch Beraad Kunstonderwijs;
- Afspraken met het MBO over aansluiting MBO-HBO;
- Samenwerking met het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Jeugdcultuurfonds om de brug tussen de diverse partijen in de talentketen te versterken en de toegang naar het kunstonderwijs te vergemakkelijken. Daarbij is er specifiek aandacht voor de disciplines beeldende kunst en vormgeving.

Hiervoor is nodig:

- Gedeeltelijke financiële ondersteuning van scouts, coaches, assessments en studietrajecten.

Lectoraat culturele diversiteit en scouting

Codarts werkt samen met de Willem de Kooning Academie binnen het lectoraat culturele diversiteit. Onderzocht wordt welke factoren bepalend zijn voor een goede cross-culturele samenwerking/samenleving in relatie tot gender, etniciteit, religie en cultuur. Met meer dan 60 culturen binnen Codarts (en meerdere kunstinstututen) levert dit relevante kennis op die we positief kunnen aanwenden in onze directe omgeving en onze (inter) nationale relaties.

Een seniorbeleidsmedewerker talent scouting en beleidsontwikkeling richt zich bij Codarts op het versterken van bestaande en het ontwikkelen van nieuwe vormen van samenwerking met informele en formele talent-programma's in en buiten Rotterdam.

B Flexibel

Het kunstonderwijs in 2020 is flexibel en biedt professionele opleidingsmogelijkheden in het kunstvak op school en online, voltijd en deeltijd en in diverse rollen.

'Het uitgangspunt is een bewegend curriculum'.

Citaat uit mini-conferentie kuo next 22 april 2016.

Flexibiliteit in onderwijs en onderzoek is nodig om in te kunnen spelen op de bewegingen in de kunsten: enerzijds de vergaande verdieping en specialisatie in technieken en werkwijzen binnen en tussen de kunstdisciplines, anderzijds de crossovers met andere sectoren. Hierin kan elke kunsthogeschool haar haar eigen positie innemen. Flexibiliteit is bovendien van belang als de hogescholen hun studenten willen voorbereiden op nieuwe praktijken en in hun aanbod innovatief en onderscheidend willen zijn.

Life long learning

Ten eerste wil de sector inzetten op Life Long Learning. In dit concept wordt de markt bepaald door het lerende individu en vervagen begrippen als bij-, na- en omscholing. Door de snelle culturele, technologische en economische ontwikkelingen groeit de vraag naar leerroutes op maat voor zowel de kunstopleidingen als de kunstvakdocentenopleidingen. Het kunstonderwijs moet voldoen aan zeer verschillende opleidingswensen qua cultuur, opleidingsachtergrond, leerstijl, niveau, professionele ambitie, tijd, plaats en financiering.

Een hbo kunstdiploma is een goed startpunt om nieuwe ontwikkelingen in en buiten de kunsten verder te verkennen. Dit kan met master- en PhD-trajecten en daarnaast ook in veel andere vormen van onderwijs en onderzoek: online, op de werkplek, in labs, broedplaatsen en incubators. Dit benadrukt het grote belang van verbinding van het kunstonderwijs met aanbieders en locaties buiten het kunstonderwijs.

Het open en online aanbieden van onderwijs geeft docenten mogelijkheden om aanvullend onderwijs op maat aan te bieden. Er zijn al enkele goede voorbeelden in het kunstonderwijs waarbij kennis wordt gedeeld op het vlak van blended learning (combinatie online en offline leren). Hiermee sluiten de hogescholen aan bij de ambitie van minister Bussemaker om het Nederlandse hoger onderwijs hierin een voortrekkersrol in de wereld te laten vervullen.

Opleiding docenten

Flexibilisering in het aanbod van onderwijs en onderzoek heeft invloed op de manier waarop hogescholen zich organiseren. Het vereist goed werkgeverschap en professionalisering van docenten die hun netwerken onderhouden en meenemen. Zoals ook de Vereniging Hogescholen in *#2025 Wendbaar & Weerbaar* aangeeft, is de rol van de docent cruciaal bij het realiseren van ambities van het onderwijs. het kunstonderwijs streeft daarom naar een voortdurende professionalisering van haar docenten door masteropleidingen, promotietrajecten of andere gerichte professionaliseringstrajecten.

Zzp'ers

Een ander aandachtspunt is de inzet van zzp'ers. Met ingang van 1 mei 2016 is de Wet Deregulering Arbeidsrelaties (Wet DBA) van kracht. De nieuwe wet gaat over de fiscale kwalificatie die de Belastingdienst aan een arbeidsrelatie geeft en hoe opdrachtgever en -nemer daarover zekerheid kunnen krijgen. De beperkingen voor de inzet van zzp'ers zijn scherper geformuleerd. Er kan alleen een beroep gedaan worden op vrijwaring van premies als de arbeidsrelatie is vastgelegd met een modelovereenkomst.

De veranderende regelgeving wordt door het hbo kunstonderwijs op de voet gevolgd omdat veel docenten zzp'ers zijn. Flexibele inzet van zzp'ers is in het hbo kunstonderwijs noodzakelijk en essentieel voor de kwaliteit en vernieuwing van zowel het onderwijs als de beroepspraktijk. Hetzelfde geldt voor de inzet van internationale gastdocenten, die soms wordt bemoeilijkt door problemen met werkvergunningen.

Acties

Het kunstonderwijs zet gezamenlijk in op de volgende acties:

- Life Long Learning, dat wil zeggen flexibiliteit, transparantie en diversiteit in leerwegen en scholingsmogelijkheden. Dit om in te spelen op de snel veranderende beroepspraktijk. Hierbij werkt de sector samen met relevante regionale, landelijke en internationale partijen;
- Samenwerking tussen hogescholen en universiteiten, bijvoorbeeld om double degrees mogelijk te maken;
- Een technologieprogramma waarin kunstopleidingen kennis uitwisselen over de inzet van technologie in zowel de kunstbeoefening als het onderwijs. Er wordt werk gemaakt van combinaties van online en offline onderwijs (blended learning);

- Het versterken van een vitale infrastructuur voor broedplaatsen voor afgestudeerden in samenwerking met lokale en regionale overheden;
- Scholing in Fair Practice in samenwerking met Kunsten '92 (programma met de inzet om naar behoren te worden betaald);
- Verder inzetten op de scholing van docenten in het hbo kunstonderwijs vooral op het vlak van onderzoek en nieuwe didactiek;
- Het stimuleren van netwerken en interactie tussen studenten, docenten en andere medewerkers binnen de hogeschool en de stakeholders in de directe omgeving: werkveld, overheden, maatschappelijke actoren en bedrijven.

Hiervoor is nodig:

- Experimenteerruimte voor flexibele trajecten;
- Ruimte in wetgeving en arbeidsvoorwaarden voor de flexibele inzet (contracten) van docenten en ruime mogelijkheden voor de inzet van zzp'ers in het onderwijs, voortdurende professionalisering en duurzame inzetbaarheid;
- Stimuleringsgelden voor de inzet van technologie in kunst- en onderwijspraktijk;
- Ondersteuning van infrastructuur voor broedplaatsen.

Wetenschap en kunst bundelen de krachten

Erasmus Universiteit Rotterdam, Codarts Rotterdam en Willem de Kooning Academie (Hogeschool Rotterdam) hebben hun krachten gebundeld. De samenwerking heeft vorm gekregen in het Rotterdam Arts & Sciences Lab (RASL).

Het doel van RASL is het bevorderen van kennisuitwisseling en het inzetten van kunst als de bron van innovatie voor veranderende artistieke beroepspraktijken en politieke, maatschappelijke, economische en culturele vraagstukken. De drie instituten willen daarnaast een aanspreekpunt creëren voor Arts & Sciences in Rotterdam om veelzijdige en talentvolle studenten te faciliteren, innovatieve onderwijsvormen te ontwikkelen en multidisciplinair onderzoek te bevorderen.

Het bundelen van de krachten van wetenschap en kunst zal leiden tot nieuwe inzichten en mogelijkheden bieden om grenzen te verleggen op het vlak van onderwijs, onderzoek en cultureel ondernemerschap.

Drie programmalijnen

- 1 De Double Degree is een vijfjarig programma waarin studenten twee (een artistieke en wetenschappelijke) bacheloropleidingen combineren;
- 2 De programmalijn Creative Learning richt zich op de ontwikkeling van onderwijskundige inzichten in de crossovers van de deelnemende instellingen;
- 3 Het doel van Innovative Interdisciplinary Research is te komen tot een onderzoeksinstituut dat als katalysator dient voor gemeenschappelijk en vakgebiedoverschrijdend onderzoek en een toonaangevend aanspreekpunt is in Rotterdam voor deze vorm van onderzoek.

c Lab voor research & development

Het kunstonderwijs in 2020 is een erkende plaats voor research & development.

‘Nieuwsgierigheid: dat mag bij het kuo op subjectieve basis. Er is dezelfde fascinatie als bij andere studies, maar op verschillende manieren. Het kunstonderwijs draagt bij door kennis over de wereld te creëren’.

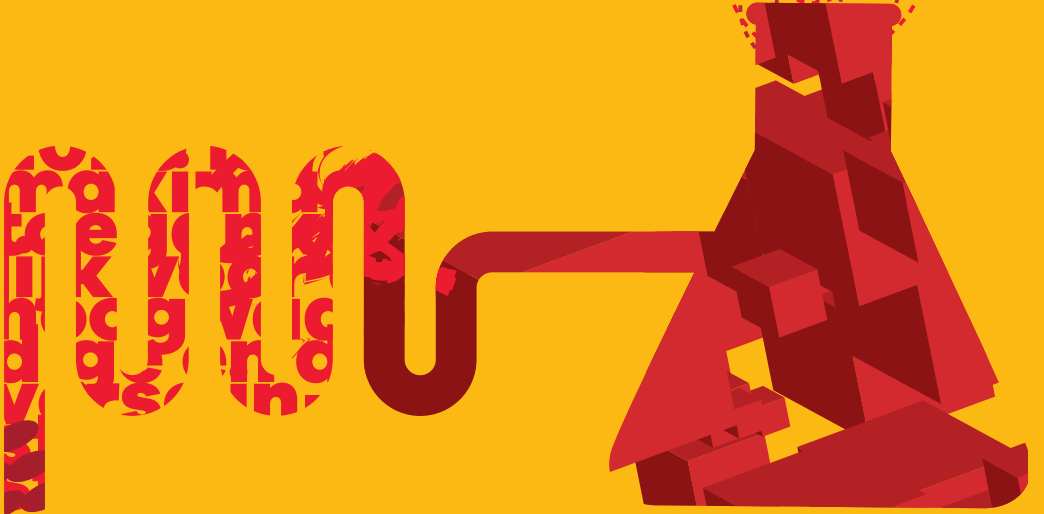
Citaat uit mini-conferentie kuo next 22 april 2016.

Agenda hbo

In de *Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025* van het ministerie van OCW wordt het belang van praktijkgericht onderzoek en een stevige inbedding daarvan in het onderwijs benadrukt. Studenten in het hbo ontwikkelen vanaf de eerste dag een onderzoekende en innovatieve houding in de kunsten. Praktijkgericht onderzoek verbetert het onderwijs en vernieuwt de beroepspraktijk.

Het onderwijs moet daarom steeds de ruimte vinden om te reflecteren, onderzoek te doen en zichzelf te vernieuwen. Studenten worden immers opgeleid voor een werkveld van ‘over 5 of 10 jaar’.

Het hbo lanceerde in augustus 2016 een eigen strategische onderzoeksagenda *Onderzoek met Impact* waarin kunst en creatieve industrie één van de thema’s is.

Onderzoek met impact in de creatieve industrie

In de Strategische Onderzoeksagenda hbo 2016-2020 *Onderzoek met Impact* wordt de maatschappelijke opdracht van het hbo verbonden aan maatschappelijke uitdagingen. De thema's in de onderzoeksagenda laten bovendien de koppeling zien met de vragen en routes van de Nationale Wetenschapsagenda.

De onderzoeksagenda benoemt de toenemende urgentie van praktijkgericht onderzoek in het kunstvakonderwijs. 'Het onderzoek van hogescholen is van groot belang voor de topsector creatieve industrie, zo blijkt uit de evaluatie van de twee Centres of Expertise op het thema kunst en creatieve industrie. Deze sector wordt gekenmerkt door hoge dynamiek, snel groeiende bedrijvigheid en het continu ontwikkelen van nieuwe kennis. Juist de creatieve industrie is daarom zeer gebaat bij een sterke wisselwerking tussen praktijk, onderwijs en onderzoek.'

Bijdrage aan maatschappelijke vraagstukken

Innoverend vermogen wordt steeds belangrijker in onze maatschappij¹⁰. De maatschappelijke uitdagingen, zoals migratie, zijn complex en steeds vaker van mondiale aard. Door werk te maken dat er niet eerder was, in voortdurende interactie met steeds nieuwe publieken en gebruikers, dragen afgestudeerden uit het kunstonderwijs bij aan antwoorden op de vragen uit de samenleving.

Innoverend vermogen wordt gestimuleerd met research & development. Studenten, docenten en het werkveld vinden dat in het kunstonderwijs waar nieuwe technieken, toepassingen, vormen van schoonheid, beleving en zingeving worden ontwikkeld. Het kunstonderwijs wil die functie verder uitbouwen binnen de kaders van de strategische onderzoeksagenda. Iedere hogeschool vult die in op een manier die past bij de eigen profilering en zwaartepunten.

10 *Meer innovatieve professionals*, Onderwijsraad, Den Haag, 2014.

Multidisciplinaire labs

–een uniek netwerklectoraat

Het lectoraat Future Urban Regions (FUR) is een uniek netwerklectoraat waarin zes hogescholen, het ministerie van I&M, werkveld en lokale overheden samenwerken. In multidisciplinaire labs doen masterstudenten architectuur, stedenbouwkunde en landschapsarchitectuur (internationaal) praktijkgericht onderzoek. Vanuit een veranderend begrip van (ruimte)gebruik werkt het lectoraat aan de verbetering van de stedelijke milieuprestatie, de economische situatie en sociaal-culturele participatie. Dat is leidend voor de opgaven van ontwerpend onderzoek, die in opdracht van lokale en regionale overheden zijn ingebed in het onderwijscurriculum van de zes Nederlandse academies van bouwkunst.

Zie www.futureurbanregions.org

Internationaal

Internationaal neemt het kunstonderwijs een belangrijke positie in. De investeringen in research & development blijven in Nederland echter achter bij de omringende Europese landen. Dat is niet goed voor de internationale concurrentiepositie. In de 'route Kunst: onderzoek en innovatie in de 21ste eeuw', in de investeringsagenda van de NWA wordt geconstateerd dat de huidige onderzoeksmiddelen voor onderzoek in de kunsten schaars zijn. Het hbo kunstonderwijs ondersteunt met klem de conclusie uit de investeringsagenda NWA dat additionele middelen noodzakelijk zijn.

Derde cyclus

Het hbo kunstonderwijs heeft een afwijkende positie in een binair hoger onderwijssysteem. Voor een gezond onderzoeksklimaat en om te blijven concurreren op een internationale onderwijs- en onderzoeksmarkt is een derde cyclus onontbeerlijk. Een derde cyclus met promotietrajecten ligt in het verlengde van de masteropleidingen die in het kader van het Sectorplan zijn uitgebouwd. Professionals die naar het onderwijs 'terugkeren' (waaronder de eigen docenten) biedt een derde cyclus ook de gelegenheid om te promoveren.

Binnen het kunstonderwijs bestaan al goede voorbeelden van samenwerking met universiteiten. De Gemeenschappelijke Regeling tussen de Hogeschool der Kunsten Den Haag en de Universiteit Leiden (2001) waarin kunstenaar-onderzoekers toegang hebben tot universitaire promotietrajecten was de eerste en verschillende hogescholen volgden.

Voor de inrichting van een derde cyclus moet er een (financiële) infrastructuur komen. Het kunstonderwijs zal dit punt oppakken en zal daarbij aansluiten bij de eigen cultuur en omgeving.

Acties

Het kunstonderwijs zet gezamenlijk in op de volgende acties:

- Voortzetting van het Platform Onderzoek;
- Intensivering van de samenwerking met de creatieve industrie;
- Een volwaardige derde cyclus en het vergroten van promotiemogelijkheden in het kunstonderwijs;
- Intensivering van de samenwerking tussen het hbo kunstonderwijs en de universiteiten;
- Inbreng bij de NWA (investerings)agenda.

Hiervoor is nodig:

- Inventariseren van de ervaringen met de samenwerking tussen het hbo kunstonderwijs en de universiteiten, kennisdelen, wegnemen van belemmeringen in de regelgeving, erkenning van de eigen positie van het kunstonderwijs 'tussen hbo en wo' in internationale context.
- Investerings in de derde cyclus kunstonderwijs;
- Een beurzenprogramma om de promoties in het kunstonderwijs te stimuleren.

Artists-in-residence-programma

Het Artist in Residence (AIR) programma met lector Marijke Hoogenboom is een programma in samenwerking met de verschillende faculteiten van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Het AIR-programma stimuleert innovatie en confrontatie met actuele artistieke impulsen. Het biedt ruimte om de praktijk in huis te halen en kunstenaars uit te nodigen die het onderwijs en het artistiek beleid aan de hogeschool kunnen bezielen. Bijzondere aandacht gaat uit naar nieuwe ontwikkelingen in een inter- en multi-disciplinaire context en de wisselwerking met de internationale state of the art.

Van maart tot oktober 2016 is bijvoorbeeld de Zuid-Afrikaanse filmmaker/ beeldend kunstenaar/ filmtheoreticus Jyoti Mistry te gast als Artist in Residence bij de masteropleiding van de Nederlandse Filmacademie.

▷ Internationaal

Het kunstonderwijs in 2020 heeft de sterke internationale positie verder uitgebouwd.

Naast digitalisering grijpt internationalisering steeds dieper in op de

'Samenwerken met anderen is een competentie.

Oók in de internationale context.

samenleving. Bovendien stelt het hbo in *# 2025 Wendbaar en Weerbaar*¹¹ dat de toekomstige professionals kritisch, ondernemend en onderzoekend zijn en een internationale oriëntatie hebben. Internationalisering maakt onderwijs uitdagender en studenten slimmer, creatiever en ondernemender, aldus Minister Bussemaker in haar Visiebrief Internationalisering¹². Het Nederlandse kunstonderwijs herkent zich hierin. Het ontleent zijn kwaliteit en bekendheid aan de van oudsher sterke internationale dimensie van zijn onderwijs en onderzoek.

Artistiek werk beperkt zich veelal niet tot landgrenzen. Met een relatief grote internationale populatie studenten en docenten en actieve participatie in internationaal onderzoek heeft het Nederlandse kunstonderwijs een sterke internationale aantrekkingskracht. Afgestudeerden komen terecht op groeiende internationale arbeidsmarkt, in Nederland en in het buitenland.

Positionering

Internationale positionering in deze tijd betekent het inzetten op local en global en de verbinding daartussen. Stedelijke en regionale ontwikkeling gebeurt in internationaal verband. Internationale positionering brengt het kunstonderwijs naast nieuwe kennis en toepassingen ook nieuwe inzichten en ervaringen die de westerse visies en werkwijzen confronteren met andere paradigma's. Hogescholen met samenwerkingsverbanden in Azië en Afrika hebben hier al ruim ervaring mee. Daarnaast geeft internationaal onderwijs en onderzoek studenten en docenten interculturele vaardigheden mee in hun beroepspraktijk. Te denken valt aan omgaan met anders denkers, sociaal initiatief en flexibiliteit.

Internationale positionering vraagt om meebewegen, om de actualisering van kennis en werkwijzen en het meenemen van docenten en studenten hierin.

11 #hbo2025 Wendbaar & Weerbaar, Vereniging Hogescholen, mei 2015.

12 Visiebrief Internationalisering, 15 juni 2014 (Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 22452, nr. 41).

Met het actieplan 'Make it in the Netherlands' heeft de minister beleid ingezet om de binding van internationaal talent aan Nederland te versterken, onder meer door knelpunten in de wet- en regelgeving voor studie, stage en werk zoveel mogelijk weg te nemen. Toch worden hogescholen en de instellingen waarmee zij samenwerken belemmerd door problemen met de visa voor studenten en de werkvergunningen van docenten.

Internationalisering in het kunstonderwijs gaat dus vooral over positionering op een internationale onderwijs- en onderzoeksmarkt. Er wordt samengewerkt om de sterke positie die het Nederlands kunstonderwijs al heeft te behouden en verder uit te bouwen. Dat neemt niet weg dat ook de mobiliteit van studenten in het kunstonderwijs in de vorm van internationale studie en stage groeit.

Acties

Het kunstonderwijs zet gezamenlijk in op de volgende acties.

- Het palet aan onderwijs en onderzoek internationaal nog verder bekend maken;
- Onderzoeken en expliciteren van het (hoge) niveau en de eigenheid van NL Kuo in internationale context en discours;
- Een verbindingsrol spelen tussen en een bijdrage leveren aan kunst, cultuur en economie in de internationale creatieve industrie en hierbij schakelen tussen 'local' en 'global';
- Studenten blijvend opleiden voor een wereldpodium c.q. arbeidsmarkt en meer markten openen;
- Blijven aantrekken van internationaal en divers talent.

Hiervoor is nodig:

- Belemmerende regelgeving en visumproblematiek voor internationale gastdocenten en studenten oplossen, in samenwerking met Kunsten '92 en het ministerie van OCW.
- Scholarships om naast de beste Nederlandse studenten ook de beste internationale studenten aan te trekken en zo internationaal te kunnen blijven concurreren.

Bijzonder kwaliteitskenmerk Internationalisering

De Hogeschool der Kunsten Den Haag (de HdK) investeert in strategische en duurzame samenwerking met Europese en buiten-Europese partnerinstellingen met als concreet doel om de integrale kwaliteit van het onderwijs te versterken. Dit beleid gaat gepaard met een bovengemiddelde deelname aan internationale uitwisselingsprogramma's en netwerken, accreditaties volgens internationale standaarden, peerreview door buitenlandse 'critical friends' binnen onderwijs en onderzoek en modellen van benchmarking op Europese en mondiale schaal. Het onderwijs aan de HdK is inmiddels volledig tweetalig. Dit profielkenmerk is door de NVAO gewaardeerd met het bijzondere kwaliteitskenmerk Internationalisering.

'The whole world collaborates to build a totally new telephone'

Dave Hakkens studeerde cum laude af aan Design Academy Eindhoven. Zijn project PhoneBloks weerspiegelt het streven van DAE om ontwerpers op te leiden die vanuit een geëngageerde en optimistische houding alternatieven ontwerpen die een bijdrage leveren aan hoognodige verandering. Met bescheiden maar effectieve, betekenisvolle en authentieke bijdragen aan oplossingen voor grote problemen op wereldschaal die ervaren worden in het lokale en persoonlijke leven van alledag.

Hakkens' PhoneBloks is een flexibele mobiele telefoon, waarvan elke component modulair geproduceerd wordt en daarmee ook vervangen kan worden. Via het web en social media heeft hij meer dan een miljoen potentiële gebruikers weten te binden aan zijn project

6

Slotopmerkingen

De in het Sectorplan ingezette onderlinge samenwerking en profilering wordt voortgezet. Het kunstonderwijs blijft investeren in de thema's uit het Sectorplan. In antwoord op de veranderende omgeving en maatschappelijke vraagstukken brengt de sector voor de komende vier jaar nieuwe prioriteiten aan. In wisselwerking met externe partijen bouwt het kunstonderwijs verder aan een kwalitatief hoogwaardig onderwijs. Het kunstonderwijs doet dat vanuit de maatschappelijke relevantie: in relatie met de stedelijke, regionale en (inter)nationale omgeving stelt het kunstonderwijs zich proactief op.

Deze agenda KUO NEXT bevat de gezamenlijke ambities van de sector hbo kunstonderwijs voor de studie jaren 2016-2020. De in hoofdstuk 5 genoemde acties liggen op het pad van de hogescholen gezamenlijk (van besturen tot gezamenlijke opleidingsnetwerken). Uiteraard komen de thema's ook terug op het niveau van de individuele hogescholen passend bij de eigen profilering.

Aantal studenten

Daarnaast blijft het kunstonderwijs met elkaar sturen op het volume van het aantal ingeschreven studenten. De hogescholen spraken daarover met elkaar het volgende af:

- De bacheloropleidingen uit het Sectorplan blijven klein conform de streefwaarden uit het Sectorplan voor het meetmoment oktober 2015. Daarbij blijven de hogescholen een marge van 5% hanteren, omdat de praktijk weerbarstig is waardoor het moeilijk is exact op het aantal ingeschreven studenten te sturen en uit te komen. Dat heeft te maken met een aantal afhankelijkheden: de instroom, de problematiek van de 'langstudeerders', de momenten van uitstroom en de bedrijfsvoering bij met name kleinere kunsthogescholen of faculteiten.
- Voor de masteropleidingen houdt het kunstonderwijs de procesafspraken uit het Sectorplan vast om met elkaar in gesprek te gaan over de aantallen studenten in de masters. Daarnaast gaan de hogescholen gezamenlijk een visie ontwikkelen over de verhouding tussen bachelors en masters. Dit gebeurt conform het door de Vereniging Hogescholen ingediende Actieplan Professionele Masters.

- De hogescholen blijven jaarlijks de inschrijvingen van alle bachelor- en masteropleidingen gezamenlijk monitoren. Als referentiekader voor bespreking gelden de cijfers van inschrijvingen uit oktober 2010. Daarnaast volgt het kunstonderwijs de actuele praktijkontwikkelingen (ontwikkelingen beroepspraktijk en werkveld, arbeidsmarktsituatie, etc.) en gaat hierover tweejaarlijks met elkaar en met stakeholders in gesprek om op grond hiervan conclusies te trekken en eventueel bij te sturen.

Sturing

De sturing op de uitvoering van deze agenda KUO NEXT 2016-2020 is belegd bij het bestuurlijk overleg kunstonderwijs van alle hogescholen met kunstopleidingen. Daarbij wordt de koppeling gemaakt met de inhoudelijke adviesrol van het sectoraal adviescollege kunstonderwijs in samenspraak met de verschillende opleidingsnetwerken.

Tijdens de totstandkoming van deze agenda heeft het kunstonderwijs met diverse (landelijke) organisaties en partijen gesprekken gevoerd.

Dat blijft het kunstonderwijs doen. Succesvolle uitvoering van de ambities is alleen mogelijk als deze gezamenlijk met externe partijen wordt opgepakt.

Bijlagen

Bijlage 1 Profileringen hogescholen

AKV|St.Joost, AVANS Hogeschool

AKV|St.Joost richt zich op nieuwsgierige, betrokken en beeldend getalenteerde studenten. De academie biedt hen de mogelijkheid om een initiërend kunstenaar of vormgever met duurzame aansluiting bij de beroepspraktijk te worden. Vanuit een unieke leeromgeving in Breda en 's-Hertogenbosch, waarin zowel het samenwerkings- als het autonome talent van iedere student versterkt wordt. De student leert zich te verhouden tot de interdisciplinaire dynamiek van de huidige beroepspraktijk en samenleving. Onze vooropleiding en propedeuse laat de student ontdekken wat de juiste studiekeuze voor hem/haar is. Het onderwijs is sinds 2016 georganiseerd in vier major-studies: Beeldende Kunst, Grafisch & Ruimtelijk Ontwerp, Illustratie & Animatie, Fotografie & Film. Ondernemerschap, onderzoek, interdisciplinariteit, duurzaamheid, technologie en internationalisering zijn leidende thema's voor ons onderwijs. De basis van onze curricula wordt gevormd door specifieke onderzoeksdomeinen als Artistic Research, Design in Context en Visual Storytelling. Daarin wordt samengewerkt met het Expertisecentrum voor Kunst & Vormgeving en een extern (inter)nationaal partner-netwerk van culturele instellingen, podia, bedrijven, kennisorganisaties en overheden. De masteropleidingen van AKV|St.Joost vormen een internationale onderzoeksgemeenschap, die zich de

komende jaren ontwikkelt naar een masterinstituut in 's-Hertogenbosch met een 24/7 leeromgeving.

www.akvstjoost.nl

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK)

'Onderzoek in dienst van onderwijs en vakontwikkeling' is een van de vier speerpunten die in het Instellingsplan 2013-2018 van de AHK centraal staan. Het onderzoek aan de AHK draagt bij aan de ontwikkeling van studenten, docenten en het onderwijs, de profilering van een faculteit en aan de afstemming van het onderwijs op de ontwikkelingen in de beroepspraktijk, versterkt de verbindingen van individuen, de opleidingen en de AHK als geheel met het werkveld, met andere instellingen voor hoger onderwijs en met de omgeving en draagt bij aan de ontwikkeling van het kunstenveld. De AHK kent vijf facultaire lectoraten - Podiumkunsten in transitie, Film, Muziek, Erfgoed en Bouwkunst - en een faculteitsoverstijgend lectoraat Kunsteducatie. Een belangrijk accent van de AHK is de relatie onderzoek en de buitenwereld c.q. het beroepsveld. Onder andere het programma Artists in Residents (AIR) is hier een uiting van. Via AIR komen studenten in aanraking met gerenommeerde kunstenaars uit de praktijk, die het onderwijs verrijken in een veelal multidisciplinaire context met veel ruimte voor experiment. Daarnaast participeren de AHK en haar faculteiten

steeds meer in samenwerkingsverbanden als Centres of Expertise en kenniscentra, zoals het Amsterdam Creative Industry Network (ACIN). De AHK vormt samen met UvA, VU, HvA en Gerrit Rietveld Academie een nieuwe Amsterdamse netwerkorganisatie onder de naam ARIASnl (Amsterdam Research Institute of the Arts and Sciences nl). Het netwerkverband heeft als doel het bevorderen, bundelen en versterken van onderzoek op het terrein van en in de kunsten.

www.ahk.nl

ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten (ArtEZ)

ArtEZ richt zich op de ambitieuze, naar kennis hongerende student die het verschil wil maken in de wereld. Kunst biedt de noodzakelijke vernieuwing en inzicht in onze wereld, en ook schoonheid, troost en ontroering. ArtEZ staat voor kunstonderwijs dat naar internationale maatstaven van erkend hoge kwaliteit is. ArtEZ daagt haar studenten uit tot artistieke, intellectuele en persoonlijke groei en het nemen van maatschappelijke verantwoordelijkheid. Tot het loslaten van zekerheden, experimenteren en het leren van fouten. Tot het doen van onderzoek en het ontwikkelen van een eigen visie waarmee zij nationaal en internationaal een belangrijke bijdrage leveren aan de wereld, in een professionele rol, die optimaal aansluit op hun talent. Naast onderwijsinstelling is ArtEZ kennisinstituut, met een nadruk op

onderzoek en innovatie. Geworteld in Arnhem, Enschede en Zwolle werkt ArtEZ samen met partners in binnen- en buitenland.

www.artez.nl

Codarts Rotterdam

Where talents become artists

Codarts is een stevig in de Rotterdamse samenleving gewortelde internationale hogeschool die hoogwaardig kunstvak- onderwijs aanbiedt op het gebied van muziek, dans en circus. De school telt ruim 1.000 studenten, met circa 55 nationaliteiten en ongeveer 340 medewerkers.

De hogeschool wil de schakel zijn tussen de talenten die zij opleidt en het internationale werkveld. De geschiedenis van het muziek- en dansonderwijs aan Codarts gaat terug tot de jaren '30 van de vorige eeuw, de circusopleiding was in 2006 de eerste in haar soort in Nederland.

Wereldwijd bestaat geen ander instituut met een zo grote diversiteit aan muziekgenres. Op het gebied van hedendaagse dans is Codarts toonaangevend in Europa.

De hogeschool hecht aan een gezond en constructief leerklimaat en besteedt dan ook veel aandacht aan de fysieke en mentale gezondheid en de persoonlijke ontwikkeling van haar studenten.

Aankomende musicici, dansers en circusartiesten komen zowel bij de hogeschool zelf als in de metropool Rotterdam in aanraking met alle mogelijke stijlen en culturen

– dat verbreedt hun horizon en verrijkt hen als kunstenaar en als mens. Codarts heeft samenwerkingsverbanden met talloze onderwijsinstellingen en culturele en maatschappelijke organisaties in binnen- en buitenland. Met de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Willem de Kooning Academie Hogeschool Rotterdam initieerde zij het Rotterdam Arts and Science Lab (RASL). De drie lectoraten van de hogeschool – Performing Arts Medicine, Performance Practice en Blended Learning – maken hiervan deel uit.

www.codarts.nl

Design Academy Eindhoven (DAE)

We educate designers who are committed to making a difference to the world. We don't aim to solve all the problems; we aim to create alternatives. We connect to the world in engagement and optimism and give form to the urgent need for change.

We are independent, committed, conceptual, pioneering & playful. We aim to continuously redefine design. We learn to change and we change to learn.

www.designacademy.nl

Fontys Hogeschool voor de Kunsten

Fontys Hogeschool voor de Kunsten biedt in een prachtig gebouw in hartje Tilburg plaats en ruimte aan alle kunst disciplines, kunsteducatie en uitvoerend, bachelor en masteropleidingen. Leren in de praktijk en door onderzoek staat centraal binnen

de opleidingen. Naast BA en MA opleidingen zetten we ons in voor talentontwikkeling zowel voor, tijdens als na de opleiding. Wij geloven in een (kunst) wereld zonder grenzen, we willen experimenteren door onderzoek, door samen te werken met een diversiteit aan partners. Toekomstige docenten en kunstenaars stimuleren elkaar om binnen en buiten FHK de wereld van morgen te onderzoeken en mede vorm te geven.

www.Fontys-Hogeschool-voor-de-Kunsten

Gerrit Rietveld Academie

De Gerrit Rietveld Academie biedt kleinschalig intensief Engelstalig bachelor- en masteronderwijs aan een zeer internationale studentenpopulatie. De benadering is autonoom conceptueel voor alle disciplines. Door middel van experiment, onderzoek en individuele begeleiding ontwikkelen studenten een kritische houding en individueel auteurschap. Door het algemene Basisjaar en de vele specialisaties, gebaseerd op media of disciplines, bouwen studenten een interdisciplinair netwerk op waardoor blijvende samenwerkingsverbanden ontstaan.

Onderzoek neemt een belangrijke plaats in binnen ons onderwijs. Dit varieert van individueel onderzoek als onderdeel van het artistieke proces tot maatschappelijk georiënteerd (gezamenlijk) onderzoek gebaseerd op actuele thema's uit de samenleving, kunst en wetenschap zoals in de tijdelijke master programma's.

Graduating at Rietveld does not only mean producing good work. It is about making context-aware works. Studying and graduating at Rietveld seems to stand for questioning the means and media surrounding a topic or field of expertise. All departments are searching for limits and stretching boundaries. (jury rapport Rietveld prijs 2016).

www.gerritrietveldacademie.nl

Hanzehogeschool Groningen

De Hanzehogeschool Groningen biedt professioneel hoger onderwijs en praktijkgericht onderzoek. Met een breed aanbod aan opleidingen leiden we hoogwaardige professionals op. Daarnaast werkt de Hanzehogeschool aan nieuwe oplossingen en innovaties voor de beroepspraktijk en de maatschappij. Samen met bedrijven en instellingen ontwikkelen we toepasbare, praktijkgerichte kennis. De strategische speerpunten Energie, Healthy Ageing en Ondernemerschap hebben een prominente plek binnen onderwijs en onderzoek. Een belangrijke focus ligt hierbij op honours onderwijs en de kunsten.

www.academieminerva.nl

www.prinsclausconservatorium.nl

www.luciamarthas.nl

Hogeschool der Kunsten Den Haag (Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten en Koninklijk Conservatorium)

De speerpunten zijn door externe validatie vastgestelde excellentie, internationale oriëntatie en onderzoek.

Dit alles komt tot uitdrukking in de onderwijsprogramma's op bachelor- en masterniveau en in de promotie-trajecten in de Academie der Kunsten, het samenwerkingsverband met de Universiteit Leiden. De Hogeschool der Kunsten Den Haag heeft een gedegen aanbod van vooropleidingen, met als bijzonderheid de eigen School voor Jong Talent waarin het primair en voortgezet onderwijs zijn geïntegreerd. Uniek zijn de opleidingen Sonologie, ArtScience, Type and Media en de Master Artistic Research, alsmede de Dutch National Opera Academy (in samenwerking met de AHK).

www.kabk.nl

www.koncon.nl

HKU (Hogeschool voor de Kunsten Utrecht)

Het profiel van HKU rust op drie pijlers:

- de kunsten (beeldende kunst en vormgeving, muziek en theater);
- media (technologie en media in de ruimste zin van het woord);
- gerichtheid op bestaande en zich ontwikkelende nieuwe beroepspraktijken in de creatieve industrie.

Uitgaande van dit profiel onderscheidt HKU zich met de vier inhoudelijke speerpunten, namelijk:

- kunsteducatie;
- onderzoek en innovatie in de kunsten;
- interactie-, game-, muziek- en designtechologie in nieuwe toepassingsgebieden;
- creatief ondernemerschap.

Onderwijs en onderzoek op de profilerende disciplines wordt uitgevoerd met samenwerkingspartners van de HKU. Belangrijke partners zijn onder andere het UMC Utrecht, het Centraal Museum, Tivoli Vredenburg en de Universiteit Utrecht.

www.hku.nl

Hogeschool Inholland – Conservatorium Haarlem

Conservatorium Haarlem, onderdeel van Hogeschool Inholland, is het enige conservatorium in Nederland dat zich volledig profileert op popmuziek. Er is dus geen onderwijs in klassiek, jazz of andersoortige muziek. Wel is er inmiddels, als digitale variant op de popmuziek, een opleiding E-Music, gericht op onder andere audio recording, dance production, game-audio en muziek bij beeld (tv, film, commercials).

Het Conservatorium Haarlem kenmerkt zich daarnaast door een zeer sterke focus op ondernemerschap en een pragmatische, sterk beroepsgeoriënteerde benadering van zijn muziekonderwijs: studenten van het Conservatorium Haarlem worden bewust multifunctioneel en breed opgeleid en zijn daarmee klaar voor een ondernemende gemengde beroepspraktijk voor of achter de muzikale schermen en/of in het private/publieke muziekonderwijs.

www.inholland.nl/conservatorium-haarlem

Willem De Kooning Academie Hogeschool Rotterdam

'Off beat and fiercely committed to the new' In het onderwijs en onderzoek richt de WDKA zich op transformatie en herpositionering van kunsten en design in de 21e eeuw. Culturele globalisatie, geavanceerde technologieën, verscherpende maatschappelijke verhoudingen en innovatieve transdisciplinaire verbindingen tussen voorheen gescheiden werkvelden veranderen de kunsten door en door. Zelf-organisatie van creatieven, vaak buiten het klassieke artistieke beroepenveld, komt steeds meer centraal te staan. De WDKA neemt deze diepgaande transformaties als uitgangspunt voor de inrichting van de onderwijskundige organisatie: learning communities en communities of practice. Dit doet de WDKA ook samen met internationale partners en Codarts en de Erasmus Universiteit. Aan de WDKA werken studenten met hun docenten in een 'learning community' aan de verwerving van een positie in de dynamische beroepenvelden en gebruiken daarvoor de hele wereld. Concrete onderzoeksopdrachten uit de nieuwe praktijken vormen de basis van de studie. Studenten ontwikkelen zowel creatieve als kritische tools om als ontwerper of kunstenaar in nieuwe rollen in de samenleving op de toekomst van de mondiale beeldcultuur te anticiperen.

www.wdka.nl

Zuyd University for applied sciences – Arts Faculty Maastricht

Why?

Make the world a better place.

How?

Mirroring the world by means of imagination and visualisation. Changing the world by means of artistic creation and production.

What?

From a certain point in the outside, out of the box, attacking and approaching today's and tomorrow's questions and dilemma's. Educating, serving, facilitating and launching young talent to become creative producers and

artistic creators who can add value to society both in esthetic as in ethic perspective.

Using the learning community as an artistic and pedagogical tool to connect education with professional life and society on a local, national and international level.

Who?

We invite young talent to come to Maastricht for crossing borders between disciplines, cultures and nations to prepare for a successful and meaningful career in the 21th century.

www.zuyd.nl

Bijlage 2 De organisatie van het hbo kunstonderwijs

De volgende hogescholen bieden kunstonderwijs aan:

- Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
- ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten
- Avans Hogeschool
- Codarts Hogeschool voor de Kunsten
- Design Academy Eindhoven
- Fontys Hogescholen
- Gerrit Rietveld Academie
- Hanzehogeschool Groningen
- Hogeschool der Kunsten Den Haag
- Hogeschool Inholland
- Hogeschool Leiden
- Hogeschool Rotterdam
- Hogeschool voor de Kunsten Utrecht
- NHL Hogeschool
- Zuyd hogeschool

Discipline netwerken waarin de opleidingen samenwerken:

- Beeldende Kunst en Vormgeving
- Bouwkunst
- Dans
- Kunstvakdocentenopleidingen
- Muziek
- Theater

Sectoraal adviescollege kunstonderwijs (sac kuo):

- Thera Jonker (voorzitter)
- Femke den Boer
- Jeroen Chabot
- Harrie van den Elsen
- Leo Molendijk
- Karen Neervoort
- Audrey Zimmerman (secretaris)
- Gaby Allard en Jan Zoet (agenda-leden)
- Fons Schneijderberg (beleidsondersteuning netwerken)

Alle hogescholen met kunstonderwijs zijn op bestuurlijk niveau vertegenwoordigd in het bestuurlijk overleg kunstonderwijs. Het sectoraal adviescollege kunstonderwijs adviseert gevraagd en ongevraagd het bestuur van de Vereniging Hogescholen en het bestuurlijk overleg kunstonderwijs. Het

sac kuo schakelt tussen het bestuurlijk overleg en de discipline-voorzitters. De leden van het sectoraal adviescollege worden benoemd door het bestuur van de Vereniging Hogescholen. In het bestuur is de portefeuillehouder het eerste aanspreekpunt voor het kunstonderwijs.

Bijlage 3 Verantwoording van de werkwijze

Het bestuurlijk overleg kunstonderwijs heeft het sectoraal adviescollege kunstonderwijs (sac kuo) bij brief van 6 oktober 2015 gevraagd een inhoudelijk advies uit te brengen over de nieuwe agenda voor het hbo kunstonderwijs. Het sac kuo heeft deze vraag opgepakt door in studiejaar 2015-2016 drie bijeenkomsten te organiseren met vertegenwoordigers uit alle opleidingen uit het kunstonderwijs, waarvan één met externe stakeholders. Daarnaast hebben vertegenwoordigers van het sac kuo met diverse landelijke en regionale partners gesprekken gevoerd over de ontwikkelingen in het kunstonderwijs. Van de bijeenkomsten en gesprekken heeft steeds terugkoppeling plaats gevonden in het bestuurlijk overleg kunstonderwijs, waarin de richting en de besluitvorming over de agenda plaatsvond. Zowel het bestuur als de algemene ledenvergadering van de Vereniging Hogescholen (waarin alle hogescholen zijn vertegenwoordigd) zijn geïnformeerd over de agenda.

Citaten in deze uitgave zijn afkomstig uit de bijeenkomsten van de opleidingen kunstonderwijs in voorbereiding op deze agenda. Voorbeelden in de tekst zijn ter illustratie en aangeleverd door de individuele hogescholen met kunstonderwijs.

Colofon

Uitgave

Vereniging Hogescholen
Prinsessegracht 21
Postbus 123
2501 CC Den Haag
www.vereniginghogescholen.nl

Realisatie

Vereniging Hogescholen

Redactie

Fia Sanders Communicatie

Ontwerp en illustratie

WIM Ontwerpers, Den Haag

Fotografie

Ilja Kramer en Francien van Cappelle – AVANS | AKV St. Joost (pagina 6, 28)
Marcel van Oostrom – Codarts (pagina 4, 22, 26, 59)
Long Wu – www.tarrywoo.com (pagina 17)
Bart Rademakers – Zuyd Hogeschool, Platform European Theatre Academies
(pagina 12)

Oktober 2016

Vereniging Hogescholen

Bezoekadres

Prinsessegracht 21
2514 AP Den Haag

Postadres

Postbus 123
2501 CC Den Haag

Telefoon

(070) 312 21 21

Twitter

@Ver_Hogescholen

www.vereniginghogescholen.nl

KUNSTONDERWIJS NEXT
Agenda 2016 - 2020

